

Historia

Zeszyt ćwiczeń

4

Szymon Ciechanowski

Historia

Zeszyt ćwiczeń dla klasy czwartej
szkoły podstawowej

4

Redaktor prowadzący
Wojciech Sygut

Redakcja merytoryczna
Szymon Ciechanowski

Redakcja językowa i korekta
Patrycja Ledwójcik

Koordinacja prac graficznych
Milena Kot

Opracowanie kartograficzne
Carto Team

Opracowanie graficzne
Agnieszka Staniec, Marcin Kot
na podstawie projektu i koncepcji artystycznej
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczor

Opracowanie okładki
Agnieszka Staniec, Marcin Kot
na podstawie projektu okładki
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczor

Ilustracja na okładce
Agnieszka Staniec

Fotoedycja
Grzegorz Wrzecionowski

Redakcja techniczna
Tomasz Ptak

Skład i łamanie
Oficyna Wydawnicza Pegaz / Rafał Kulig

Autoryzyli ilustracje: Kaisu Almonkari (s. 54, 55); Adam Chwesiuk (s. 28, 39); Marcin Franczak (s. 4); Kay Humelt (s. 12, 16, 54, 55); Aleksandra Kozarzewska (s. 38); Ewa Łabaj (s. 5); Agata Piwińska (s. 9); Jaga Słowińska (s. 15); Agnieszka Staniec (s. 19, 20, 30, 45).

Wykaz dysponentów praw autorskich do obrazów i zdjęć zamieszczonych w publikacji: Archiwum wydawnictwa: Marcello Bacciarelli, portret króla Stanisława Augusta Poniatowskiego (s. 4); Biblioteka Narodowa Polona: strona z czasopisma „Bluszcz” (s. 31); Szymon Ciechanowski: tablica pamiątkowa poświęcona siostrze Antoninie Schneider (s. 17); Muzeum Archeologiczne w Krakowie: Andrzej Matoga (bransoleta z ok. 900 r. p.n.e., s. 12); Shutterstock.com: Marinesea (Wawel, s. 4); M. Stojiljkovic (Fiat 126p, s. 11); Razulation (telefon komórkowy, s. 12); Daniel Limantara (wachlarz, s. 14); sikandarphotographar (naczynie, s. 14); Sergiy Kuzmin (akordeon, s. 14); Red Omelette (kubek, s. 14); originalpunkt (gramofon, s. 14); Wirestock Creators (kolekcja płyt, s. 14); CEP TAP (znaczek *Zamek Królewski w Warszawie*, s. 22); World of Stamps (znaczek *11 XI 1918*, s. 22); Artgo (znaczek *Orzeł Biały*, s. 22); Gold Picture (znaczek *Mazurek Dąbrowskiego*, s. 22); Igor Golovniiov (znaczek *Port Gdynia*, s. 22); Everyonphoto Studio (znaczek *Wyprawy archeologiczne*, s. 22); inspiring.team (rysunek, s. 24); Saja Al Manyarawi (rzeka, s. 29); Epiclono Pro (piramida w Gizie, s. 29); FMilano_Photo (sarkofag, s. 29); Fernando Uyaguari (inskrpcja z pismem łacińskim, s. 31); Wirestock Creators (Partenon, s. 35); slavantonov (rysunki postaci, s. 36); podobizny filozofów, s. 40); Morphart Creation (zamyślony filozof, s. 40); Maksym Drozd (dymek myśli, s. 40); Sheila Say (termy w Bath, s. 48); DaLiu (Akwedukt Pont du Gard, s. 48); Wikimedia.org, CC BY-SA 2.0: Jun (niewolnicy, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=16289799>, s. 45); Wikimedia.org, CC BY 3.0: Mathiasrex Maciej Szczepańczyk (rogatywka, s. 14); Wikimedia.org, CC BY-SA 3.0: Simon Burchell (zbiory Muzeum Archeologicznego w Krakowie, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=30940168>, s. 26); Guillaume Blanchard (hieroglify, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=160851>, s. 31); Wikimedia.org, CC BY-SA 4.0: Joszek (awers Krzyża Walecznych z 1920 r., <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=120703905>, s. 14); Osama Shukir Muhammed Amin FRCP(Glasg) (tabliczka z Mezopotamii, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=122869704>, s. 31); Gts-tg (rzymski rzeźnik, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=57146082>, s. 45); Wikimedia.org, domena publiczna: miniatura z *Godzinek ks. de Berry* braci Limbourg, s. 7; kapitan Edward Pawłowski, s. 14; herb Polski, s. 19; patrycjusz, s. 45; ilustracje z nastawy ołtarzowej *Maestà* z Katedry pw. Matki Bożej Wniebowziętej w Sienie, s. 51).

W publikacji zostały uwzględnione zmiany dotyczące zasad pisowni i interpunkcji polskiej obowiązujące od 1 stycznia 2026 roku.

Wydawca oświadcza, że dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich. Osoby, których nie udało nam się ustalić, prosimy o kontakt z wydawnictwem.

Nabyta przez Ciebie publikacja jest dziełem twórcy i wydawcy. Przestrzegaj praw, jakie im przysługują. Udostępniając książkę lub jej fragmenty, rób to wyłącznie w zakresie dozwolonego użytku, który określają przepisy prawa. Zawartość książki możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Kopując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Wykorzystywanie treści niniejszego utworu lub jego części do celów eksploracji tekstów i danych (TDM), w szczególności na użytek uczenia maszynowego związanego z procesem szkolenia sztucznej inteligencji, bez wyraźnej zgody wydawcy jest zabronione.

© Grupa MAC S.A., Kielce 2026

ISBN 978-83-8227-953-5

Grupa MAC S.A.
25-561 Kielce, ul. Witosa 76
tel. 41 366 55 55
e-mail: kontakt@mac.pl; www.mac.pl

Oznaczenie
trudniejszego
polecenia

Samokształcenie

Praca zespołowa

Nawiązanie
do innego
przedmiotu

Spis treści

1. Historia, źródła i czas

1.1. Historia – nauka o przeszłości	4
1.2. O źródłach historycznych	6
1.3. Czas w historii	8
1.4. Obliczamy czas	10
Podsumowanie działu 1. <i>Historia, źródła i czas</i>	12

2. Moje miejsce na ziemi

2.1. Odkrywanie historii rodzinnej	14
2.2. Co warto wiedzieć o mapie	16
2.3. Mała ojczyzna i jej przeszłość	17
2.4. Duża ojczyzna – Polska	20
Podsumowanie działu 2. <i>Moje miejsce na ziemi</i>	22

3. Początki cywilizacji

3.1. Myśliwy staje się rolnikiem	24
3.2. Egipt darem Nilu	27
3.3. Pismo – epokowy wynalazek	30
Podsumowanie działu 3. <i>Początki cywilizacji</i>	32

4. W starożytnej Grecji

4.1. Ateny ojczyzną demokracji	34
4.2. Wierzenia starożytnych Greków	38
4.3. Kultura i osiągnięcia Greków	40
Podsumowanie działu 4. <i>W starożytnej Grecji</i>	42

5. Starożytny Rzym

5.1. Rzymianie i ich państwo	44
5.2. Rozkwit i upadek Rzymu	46
5.3. Kultura starożytnych Rzymian	48
5.4. Początki chrześcijaństwa	50
Podsumowanie działu 5. <i>Starożytny Rzym</i>	52
Umiem na medal	54

1.1. Historia – nauka o przeszłości

1 Przeczytaj wypowiedzi dzieci, a następnie wykonaj polecenie.

Dzisiaj mam matematykę,
w-f i historię!

Marzena

Mój tata opowiada
wspaniałe historie.

Krzysiek

Historia mojego
miasta sięga setek lat.

Małgosia

Zapisz w wyznaczonych miejscach imię dziecka, które – mówiąc o historii – ma na myśli:

- przedmiot szkolny –
- dzieje –
- opowieść –

2 Jakie pytania zada historyk podczas badań nad podanym obiektem i analizy informacji dotyczących danej postaci? Połącz pytania z odpowiednimi zdjęciami. W wyznaczonych miejscach zapisz propozycje własnych pytań.

Kiedy panował?

Kto w nim
mieszkał?

Dlaczego go
zbudowano?

Jak żyli ludzie
w jego czasach?

- 3 Przyporządkuj opisy do odpowiednich ilustracji, tak aby powstał związek przyczynowo-skutkowy. Wpisz w kratki właściwe litery.

- A. Drukowane książki stały się tańsze i łatwo dostępne.
 B. Książki wykonywane ręcznie powstawały długo i były drogie.
 C. Jan Gutenberg opracował metodę powielania tekstu.

☐ Przyczyna

☐ Wydarzenie

☐ Skutek

- 4 Uzupełnij tabelę. Wpisz w odpowiednie rubryki przykładowe przyczyny i skutki podanych wydarzeń.

Przyczyna	Wydarzenie	Skutek
----- -----	długotrwała susza	mniejsza ilość plonów zebranych podczas żniw
awaria oczyszczalni ścieków	zrzut ścieków do rzeki	----- -----

- 5 Połącz początek każdego zdania z jego odpowiednim dokończeniem.

Historia...	•	...to opowieść przekazywana z pokolenia na pokolenie. Zawiera informacje o prawdziwych i fikcyjnych postaciach, miejscach i zdarzeniach.
Legenda...	•	...jest wytworem wyobraźni autora.
Utwór literacki...	•	...to inaczej dzieje – wydarzenia, które miały miejsce w przeszłości.

1.2. O źródłach historycznych

- 1 Zaznacz właściwe dokończenia zdań. Wpisz znak **X** w odpowiednie kratki.

Źródła pisane to takie źródła, które zostały

- ☐ A. utrwalone za pomocą pisma.
☐ B. opisane przez archeologów.

Do grupy źródeł niepisanych materialnych zaliczamy

- ☐ A. listy, legendy, relacje świadków historii.
☐ B. zdjęcia, obrazy, budowle.

- 2 Wyobraź sobie, że jesteś historykiem. Badasz dzieje szkoły na podstawie podanych źródeł. Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

Źródło A. Fragment pamiętnika uczennicy

Profesor matematyki jest jednym z najbardziej wymagających nauczycieli w naszej szkole. Na jego lekcjach panuje absolutna cisza, a każdy błąd spotyka się z surową uwagą. Bardzo obawiam się odpowiedzi przy tablicy. Trzeba jednak przyznać, że wiele się od profesora nauczyłam.

Źródło B. Ze wspomnień nauczyciela

Przez wiele lat uczyłem matematyki i zawsze wymagałem od swoich uczniów porządku, systematycznej pracy i dokładności. Byłem przekonany, że dyscyplina pomaga uczniom osiągać lepsze wyniki w nauce.

Teksty przygotowane na potrzeby ćwiczenia

- a) Czym różnią się obie relacje? Jakich informacji dostarczają na temat lekcji matematyki?

- b) Dokończ zdanie.

Historyk powinien korzystać z wielu źródeł, ponieważ

- 3 Przyjrzyj się ilustracji zamieszczonej w modlitewniku pochodzącym z około 1416 roku. Jakich pewnych informacji dostarcza nam ona o życiu ludzi w tym czasie? Wpisz znak ✕ w odpowiednie kratki.

- ☐ A. W przeszłości wszyscy ludzie mieszkali w zamkach.
- ☐ B. Część społeczeństwa zajmowała się uprawą roli.
- ☐ C. Ludzie wykorzystywali zwierzęta do pracy.
- ☐ D. W 1416 roku ludzie znali ciągnik i kombajn.
- ☐ E. Człowiek umiał produkować żywność i ubrania.
- ☐ F. Dawniej wznoszono zamki otoczone murami.

- 4 Podaj przykłady źródeł, z którymi należy się zapoznać, aby sprawdzić, czy życie ludzi wyglądało tak jak na ilustracji w ćwiczeniu 3.

.....

.....

- 5 Wpisz do tabeli nazwy instytucji, których dotyczą opisy.

.....		
– tu organizuje się wystawy i udostępnia eksponaty zwiedzającym.	– tu przechowuje się dokumenty, mapy, nagrania i filmy.	– tu udostępnia się książki i czasopisma czytelnikom.

- 6 Zapisz nazwę muzeum, które znajduje się w twojej okolicy.

Podaj przykład eksponatu, który cię zainteresował. Opisz go.

Nazwa muzeum:

Eksponat, który mnie zainteresował to

Opis:

.....

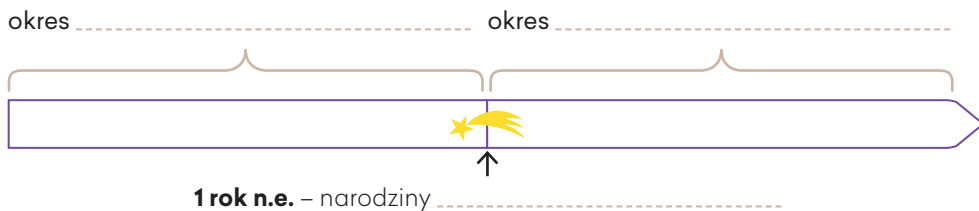
.....

1.3. Czas w historii

- 1** Uporządkuj podane daty w kolejności chronologicznej. Połącz je strzałkami, zgodnie ze wzorem.

[illegible]

- 2** Wykonaj polecenia.

- Pokoloruj na taśmnie chronologicznej okres przed naszą erą kredką w kolorze niebieskim, a okres naszej ery – kredką w kolorze zielonym. Podpisz oba odcinki czasu.
- Uzupełnij brakujące informacje o wydarzeniu, od którego chrześcijaństwo zaczęło liczyć lata.

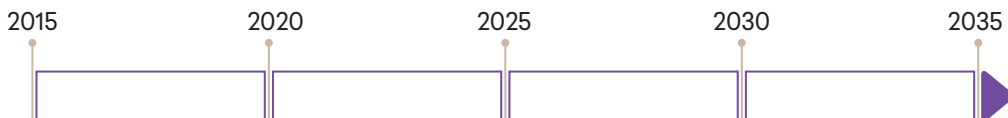
- 3** W którym szeregu wymieniono epoki historyczne w kolejności chronologicznej? Wpisz znak ✕ w odpowiednią kratkę.

- ☐ A. średniowiecze, starożytność, nowożytność, współczesność
- ☐ B. starożytność, nowożytność, średniowiecze, współczesność
- ☐ C. starożytność, średniowiecze, nowożytność, współczesność

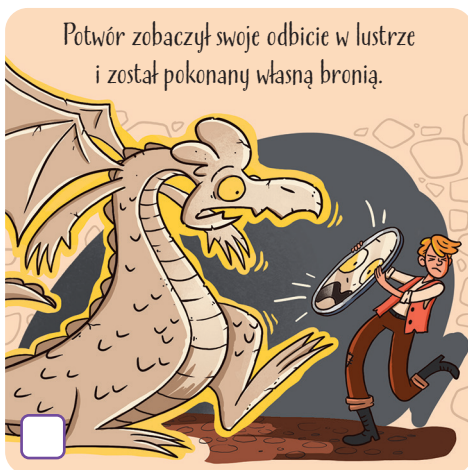
- 4** W każdej parze podkreśl datę wcześniejszą.

1959 rok – 1949 rok	700 rok p.n.e. – 700 rok
1750 rok – 1760 rok p.n.e.	1520 rok p.n.e. – 1530 rok p.n.e.

- 5** Zaznacz na taśmie chronologicznej daty ważnych wydarzeń, które miały miejsce w twoim życiu.

6 Uporządkuj ilustracje w kolejności chronologicznej. Wpisz w kratki umieszczone na ilustracjach cyfry od 1 do 6.

1.4. Obliczamy czas

- 1 Połącz podane nazwy z właściwymi objaśnieniami, a objaśnienia – z odpowiednimi przykładami.

Wiek	•	•	1000 lat	•	•	np. 1 I–31 XII 1986
Półwiecze	•	•	365 lub 366 dni	•	•	np. 1001–2000
Rok	•	•	100 lat	•	•	np. 1951–2000
Tysiąclecie	•	•	50 lat	•	•	np. 1001–1100

- 2 Którego roku brakuje? Wpisz właściwe daty roczne w wyznaczone miejsca na taśmach chronologicznych.

1914	-----	-----	1917	▶	-----	1684	1685	-----	▶
754	-----	752	-----	▶	-----	-----	45	-----	▶
p.n.e.					p.n.e.				

- 3 Do którego wieku należy dany rok?

1215 rok	–	-----	1986 rok	–	-----
2003 rok	–	-----	12 rok	–	-----
753 rok p.n.e.	–	-----	1789 rok	–	-----
1450 rok	–	-----	1800 rok	–	-----
960 rok	–	-----	44 rok p.n.e.	–	-----
1500 rok p.n.e.	–	-----	357 rok	–	-----

- 4 Oznacz na taśmie chronologicznej:

- literą A – pierwszy rok XXI stulecia;
- literą B – ostatni rok XX wieku;
- literą C – pierwszy rok XX stulecia.

Wpisz litery w odpowiednie kratki.

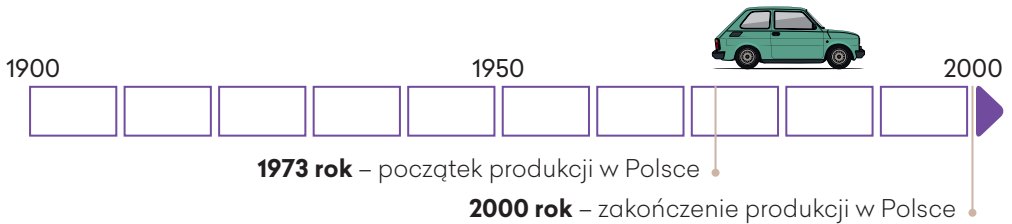
	□	□		□	□			
	1900		1901		2000		2001	
XIX wiek			XX wiek			XXI wiek		▶

5 Których wieków brakuje? Wpisz właściwe numery wieków w wyznaczonych miejscach na taśmach chronologicznych.

VIII X XV

p.n.e.

6 Oblicz, ile lat produkowano w Polsce samochód Fiat 126p. Skorzystaj z informacji podanych na taśmie chronologicznej.

Czy okres produkcji Fiata 126p wydaje ci się długi? O to samo zapytaj osoby dorosłe, np. rodziców lub dziadków. Czy odpowiedź jest taka sama? Jak myślisz dlaczego?

7 Odpowiedz na pytania dotyczące podanych dat rocznych.

966 rok p.n.e.

- Który to wiek?
- Która to połowa wieku?
- Który rok poprzedzał tę datę?
- Który rok nastąpił po tej dacie?

966 rok

- Który to wiek?
- Która to połowa wieku?
- Który rok poprzedzał tę datę?
- Który rok nastąpił po tej dacie?

Podsumowanie działu 1. Historia, źródła i czas

- 1** Przyjrzyj się zdjęciom i przeczytaj podpisy znajdujące się pod nimi. Wykonaj polecenia odwołujące się do fotografii.

Bransoleta
z X wieku p.n.e.

Żelazko z około
1850 roku

Pierwszy telefon
komórkowy, 1983 rok

- a) Czy wśród zaprezentowanych źródeł znajdują się źródła pisane?
Wpisz znak ✗ w odpowiednią kratkę.

☐

Tak

☐

Nie

- b) Który przedmiot pochodzi z czasów przed Chrystusem? Wpisz znak ✗ w odpowiednią kratkę.

☐

A. bransoleta

☐

B. żelazko

☐

C. telefon

- c) Zapisz tytuły książek, w których można by znaleźć informacje o ukazanych źródłach. Do każdego źródła pasuje jeden tytuł.

bransoleta –

żelazko –

telefon –

Sprawdź odpowiedzi na s. 55. Za każdą poprawną odpowiedź przyznaj sobie 1 punkt.

Liczba zdobytych punktów: / 5 punktów

2 Zaznacz właściwe dokończenia zdań. Wpisz znak ✗ w odpowiednie kratki.

1. Do źródeł niepisanych należy

- ☐ A. list.
- ☐ B. mapa.
- ☐ C. rzeźba.

2. Badanie wiarygodności źródła przez historyka polega na sprawdzeniu, czy źródło

- ☐ A. jest pisane czy niepisane.
- ☐ B. przekazuje rzetelne informacje.
- ☐ C. dotyczy ważnych wydarzeń.

3. Czasy przed wynalezieniem pisma nazywamy

- ☐ A. starożytnością.
- ☐ B. nowożytnością.
- ☐ C. prehistorią.

4. Data narodzin Jezusa Chrystusa została uznana za początek

- ☐ A. historii świata.
- ☐ B. naszej ery.
- ☐ C. starożytności.

5. Wydarzenie, które zapoczątkowało epokę nowożytną, to

- ☐ A. wynalezienie pisma.
- ☐ B. upadek cesarstwa zachodniorzymskiego.
- ☐ C. odkrycie Ameryki przez Krzysztofa Kolumba.

6. Wiek XVIII to okres obejmujący lata

- ☐ A. 1700–1799.
- ☐ B. 1701–1800.
- ☐ C. 1800–1899.

Sprawdź odpowiedzi na s. 55. Za każde poprawne zaznaczenie przyznaj sobie 1 punkt.

Liczba zdobytych punktów: ----- / 6 punktów

Dodaj liczbę punktów zdobytych podczas rozwiązywania zadań 1 i 2. Następnie postępuj zgodnie z instrukcją znajdującą się na s. 54.

2.1. Odkrywanie historii rodzinnej

1 Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.

- a) Czego na podstawie podanych pamiątek dowiadujemy się o ich właścicielach? Uzupełnij tabelę.

Pamiątki	O czym świadczą
Pamiątki po pradziadku: rogatywka, zdjęcie w mundurze wojskowym, odznaczenie Krzyż Walecznych 	
Pamiątki po dziadku: gramofon, kolekcja płyt winylowych, akordeon 	
Pamiątki po babci: przedmioty przywiezione z podróży 	

- b) Odszukaj pamiątkę rodzinną i ją opisz. Jeśli masz kłopot z jej znalezieniem, opisz przedmiot, który świadczy o twoich zainteresowaniach.

Pamiątki	O czym świadczy
----- -----	

- 2 Jakie tradycje rodzinne są podtrzymywane przez bohaterów przedstawionych na obrazkach? Zapisz odpowiedzi w wyznaczonych miejscach.

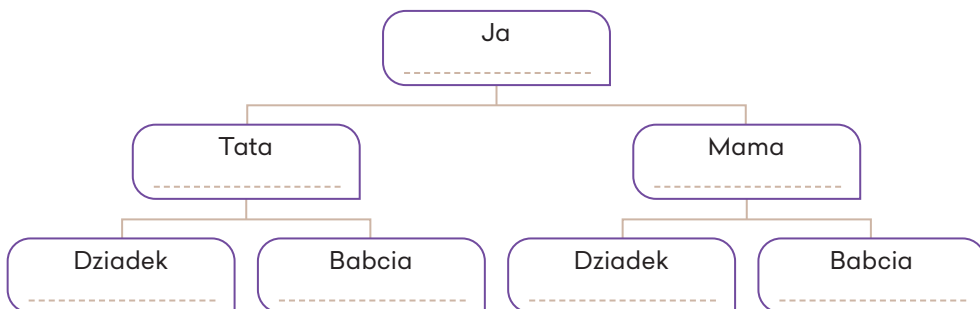
- 3 Czy w twojej rodzinie są podtrzymywane jakieś tradycje? Jeśli tak – opisz jedną z nich. Jeśli nie – zaproponuj tradycję, którą moglibyście wspólnie pielęgnować.

- 4 Zaznacz dokończenie zdania, które jest najbliższe prawdy. Wpisz znak ✕ w odpowiednią kratkę.

Genealog zajmuje się

- ☐ A. badaniem więzi rodzinnych.
☐ B. rodzinami i rodami.
☐ C. pisanie biografii znanych osób.

- 5 Uzupełnij podany schemat. Wpisz imiona swoich przodków. Na samej górze zapisz swoje imię.

2.2. Co warto wiedzieć o mapie

- 1** Aby korzystać z mapy, musisz znać kierunki geograficzne. Zapisz podane nazwy w odpowiednich miejscach.

północ

zachód

południe

wschód

- 2** Połącz początek każdego zdania z jego odpowiednim dokończeniem.

Legenda mapy...	•	•	...informuje między innymi o tematyce mapy.
Tytuł mapy...	•	•	...wskazuje, ile razy pomniejszono odległości na mapie.
Skala mapy...	•	•	...zawiera opis symboli użytych na mapie.

- 3** Zapoznaj się z mapą znajdującą się w podręczniku na s. 41. Wpisz znak ✕ w kratki obok informacji, które można odczytać z mapy.

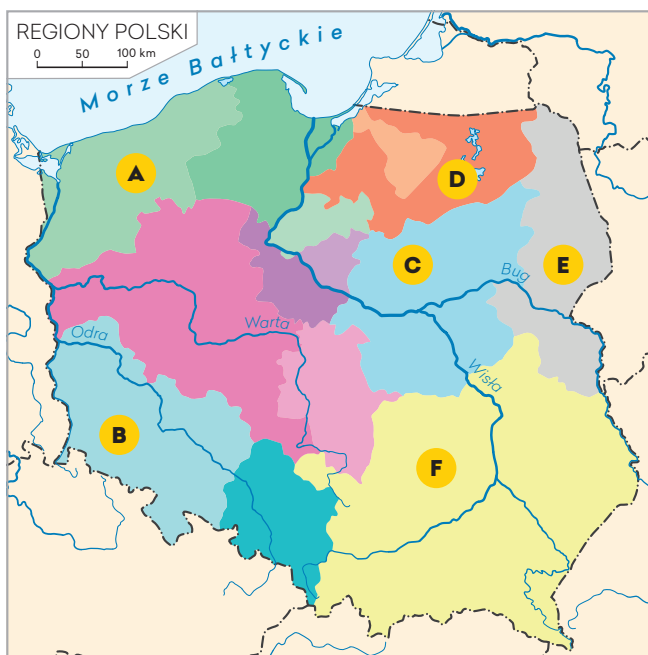
- ☐ ukształtowanie powierzchni
- ☐ sąsiedzi Polski w średniowieczu
- ☐ ziemie przyłączone przez Bolesława Chrobrego
- ☐ granice współczesnej Polski
- ☐ gospodarka państwa polskiego
- ☐ obszar państwa polskiego na początku XI wieku

2.3. Mała ojczyzna i jej przeszłość

- 1 Spośród wyrazów i określeń wymienionych w ramce wybierz i podkreśl te, które kojarzą ci się z wyrażeniem *mała ojczyzna*.

Polska rodzinna miejscowość dom sąsiedni region
podwórko miejsce zwiedzone podczas ostatnich wakacji

- 2 Zapoznaj się z mapą, a następnie wykonaj polecenia.

- a) Podaj nazwy regionów, które oznaczono literami A–F.

A –

B –

C –

D –

E –

F –

- b) Zapisz w odpowiednim miejscu na mapie nazwę regionu, w którym mieszkasz.

- 3 Z czego słyną podane regiony Polski? Połącz ich nazwy z właściwymi przykładami bogactwa kulturowego. Jeden przykład nie pasuje.

Wielkopolska	•	oscypek
Śląsk	•	wesele szamotulskie
Podhale	•	język kaszubski
Mazowsze	•	haft kurpiowski
Pomorze Gdańskie	•	krakowski strój ludowy
		• Barbórka

- 4 Przyjrzyj się tablicy pamiątkowej. Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

- a) Komu została poświęcona tablica?

- b) Czy upamiętnioną postać można uznać za działaczkę społeczną? Uzasadnij odpowiedź.

- 5 Opisz osobę zasłużoną dla twojej małej ojczyzny. Wyjaśnij, dlaczego wybrałeś / wybrałaś właśnie tę postać.

Tu wklej zdjęcie wybranej postaci lub miejsca, które ją upamiętnia.

6 Uzupełnij informacje na temat swojej miejscowości.

Nazwa miejscowości	Data uzyskania praw miejskich (lub data pierwszej wzmianki o miejscowości)
Tu wklej lub narysuj herb swojej miejscowości (lub gminy, na której terenie znajduje się twoja miejscowość).	Ważne wydarzenia z historii
 Opis herbu	Ważniejsze zabytki
	Ciekawostki

7 Narysuj, z czego słynie region, z którego pochodzisz. Mogą to być potrawy, zabytki, zwyczaje.

--	--	--

2.4. Duża ojczyzna – Polska

1 Wypisz elementy, które łączą Polaków w jeden naród.

2 Uzupełnij informacje o Polsce. Pokoloruj flagę.

Symbole państwa polskiego	Oficjalna nazwa państwa
	
Godło:	Powierzchnia: _____ kilometrów kwadratowych
	Liczba ludności: _____ milionów
	Język urzędowy: _____
	Stolica: _____
	Waluta: _____
	Ważniejsze święta państwowe
Flaga	3 maja – _____
	_____ – Święto Wojska Polskiego
Hymn:	11 listopada – _____

3 Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Wpisz znak ✕ w kratkę obok litery P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo w kratkę obok litery F, jeśli jest fałszywe.

Niepodległe państwo to kraj zależny od innych państw.	☐ P	☐ F
Autorem słów hymnu Polski jest Jan Henryk Dąbrowski.	☐ P	☐ F
Jednym z sąsiadów Polski jest Litwa.	☐ P	☐ F

4 Przeczytaj tekst. Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

W radomskiej szkole uczniowie nie mogli zrozumieć, dlaczego lepiej żyć gromadą, aniżeli w pojedynkę. Pani nauczycielka kazała przynieść Wic-kowi wiązkę cienkich drewn, a kiedy przyniósł, rzekła do niego:

– Przełam...

Trudził się Wicek i wysilał, ale nie mógł przełamać. Kazała mu pani nauczycielka rozwiązać drewna i połamać każde z osobna. Zrobił to Wicek z łatwością.

– Otóż widzicie – rzekła pani nauczycielka do uczniów – tak samo bywa i z całym narodem: póki trzyma się razem, nic go nie złamie, ale niech tylko każdy pójdzie oddzielnie, połamiał go, jak te drewnienka.

Źródło: K. Chmielewski, *Katechizm małego obywatela*, Kraków 1927

a) Czego nas uczy ta opowieść? Wpisz znak ✕ w odpowiednią kratkę.

☐

A. Życie we wspólnocie rodzi kłótnie i spory.

☐

B. Gdy ludzie działają razem, są w stanie przetrwać wszelkie trudności.

b) Czy zgadzasz się z ostatnią wypowiedzią pani nauczycielki?
Uzasadnij odpowiedź.

5 Odszukaj miejsce pamięci narodowej znajdujące się w twojej okolicy (np. pomnik). Napisz, jakie wydarzenie lub osoby ono upamiętnia.

Czy jest ważne dla lokalnej społeczności? Jak myślisz dlaczego?

Tu wklej zdjęcie miejsca
pamięci narodowej.

Podsumowanie działu 2. Moje miejsce na ziemi

1 Przyjrzyj się znaczkom pocztowym, a następnie wykonaj polecenia.

A

B

C

D

E

F

Dokończ zdania. Wpisz odpowiednie litery w wyznaczonych miejscach. Jeden znaczek nie pasuje do żadnego opisu.

- Odzyskanie niepodległości przez Polskę upamiętnia znaczek oznaczony literą
- Do historii polskich symboli narodowych nawiązują znaczki oznaczone literami i
- Miasto położone na Pomorzu zostało przedstawione na znaczku oznaczonym literą
- Dokonania polskich naukowców upamiętnia znaczek oznaczony literą

Sprawdź odpowiedzi na s. 55. Za każdą poprawną odpowiedź przyznaj sobie 1 punkt.

Liczba zdobytych punktów: / 5 punktów

2 Zaznacz właściwe dokończenia zdań. Wpisz znak ✗ w odpowiednie kratki.

1. Pamiątką świadczącą o artystycznych zamiłowaniach dziadka jest
☐ A. namalowany przez niego obraz.
☐ B. naprawiony przez niego zegar z kukłką.
☐ C. puchar, który otrzymał za osiągnięcia w pływaniu.
2. Na tablicy genealogicznej przedstawia się związki pokrewieństwa między
☐ A. członkami rodziny lub rodu.
☐ B. mieszkańcami wsi i miasta.
☐ C. najbardziej znanymi Polakami.
3. Stolicą Dolnego Śląska jest
☐ A. Kraków.
☐ B. Warszawa.
☐ C. Wrocław.
4. Aby poznać kulturę Kaszubów, należy wybrać się
☐ A. na Mazury.
☐ B. do Małopolski.
☐ C. na Pomorze Gdańskie.
5. Oficjalna nazwa naszego państwa to
☐ A. Rzeczpospolita Polska.
☐ B. Republika Polska.
☐ C. Państwo Polskie.
6. Hymn Polski nosi tytuł
☐ A. *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech*.
☐ B. *Mazurek Wybickiego*.
☐ C. *Mazurek Dąbrowskiego*.

Sprawdź odpowiedzi na s. 55. Za każde poprawne zaznaczenie przyznaj sobie 1 punkt.

Liczba zdobytych punktów: / 6 punktów

Dodaj liczbę punktów zdobytych podczas rozwiązywania zadań 1 i 2. Następnie postępuj zgodnie z instrukcją znajdującą się na s. 54.

3.1. Myśliwy staje się rolnikiem

- 1 Spośród podanych sposobów zdobywania pożywienia wybierz i podkreśl te, które są charakterystyczne dla prehistorycznych zbieraczy i łowców.

zbieranie jagód

polowanie na jelenia

hodowla świń

uprawa zboża

zbieranie grzybów

łowienie ryb

- 2 Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Wpisz znak ✕ w kratkę obok litery P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo w kratkę obok litery F, jeśli jest fałszywe.

Człowiek prehistoryczny zdobył przewagę nad zwierzętami, ponieważ był od nich szybszy i silniejszy.	☐ P	☐ F
Umiejętność rozpalania ognia umożliwiła człowiekowi przenoszenie się na tereny o coraz zimniejszym klimacie.	☐ P	☐ F
Najstarszym materiałem, z którego ludzie wykonywali narzędzia i broń, było żelazo.	☐ P	☐ F

- 3 Wypisz dwa czynniki, które doprowadziły do rewolucji neolitycznej, i dwa następstwa tego procesu.

Przyczyny: _____ _____ _____ _____ _____	 Rewolucja neolityczna	Skutki: _____ _____ _____ _____ _____
---	--	--

- 4** Zaproponuj rozwiązania podanych problemów. Uwzględnij umiejętności i możliwości, jakie mieli pierwsi prehistoryczni osadnicy.

Zbliża się zima, robi się coraz chłodniej.

Propozycja rozwiązania problemu:

.....

.....

Gleba z roku na rok daje coraz niższe plony.

Propozycja rozwiązania problemu:

.....

.....

- 5** Wyobraź sobie, że jesteś prehistorycznym rolnikiem i chcesz wymienić towar z rzemieślnikiem. Narysuj trzy produkty rolne, które możesz mu zaoferować.

Opisz krótko:

- wpływ zmian klimatycznych na życie ludzi prehistorycznych –

.....

.....

.....

- wpływ społeczności osiadłych na środowisko przyrodnicze –

.....

.....

.....

Przyjrzyj się fotografii. Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenie.

Zbiory Muzeum Archeologicznego w Krakowie

- 1 Ułamki naczyń glinianych
- 2 Grzebienie kościane
- 3 Przędzlik (przedmiot używany podczas przędzenia wełny)
- 4 Nóż żelazny prawdopodobnie służący do uśmiercania zwierząt składanych w ofierze

Co – na podstawie znalezisk ukazanych na zdjęciu – można powiedzieć o ludziach będących ich wytwórcami? Wpisz znak ✕ w odpowiednie kratki.

- ☐ A. Prowadzili koczowniczy tryb życia.
- ☐ B. Znali się na obróbce żelaza.
- ☐ C. Umieli wytwarzać ubrania.
- ☐ D. Trudnili się hodowlą zwierząt.
- ☐ E. Mieszkali w jaskiniach.
- ☐ F. Prowadzili osiadły tryb życia.
- ☐ G. Używali narzędzi.
- ☐ H. Posługiwali się pismem.

3.2. Egipt darem Nilu

1 Jako egipski urzędnik musisz przekonać chłopów do budowy kanałów nawadniających. Jak to zrobisz? Wpisz znak **X** w kratkę obok argumentu, którego użyjesz.

- ☐ A. Woda z Nilu nawodni wasze pola, dzięki czemu plony będą wyższe.
- ☐ B. Kanały nawadniające zapewnią nam dostęp do wody morskiej.
- ☐ C. Po wybudowaniu kanałów nawadniających Nil przestanie wylewać.

2 Przeczytaj tekst źródłowy, a następnie wykonaj polecenia.

Hymn do Nilu

Władco ryb, kiedy rozpętasz swoje fale
I kiedy rozpotopisz się¹ dokoła,
Ptak wszelki wie, że ziarno go czeka obfite!
Ty jesteś ojcem zboża, tyś jest źródłem jęczmienia,
A tak uwieczniasz² świątynie naszych bogów.
Gdybyś zaniedbał swego trudu,
Omdlałoby i zgorzało³ wszystko, co żyje [...].

Źródło: Autor anonimowy, w: *Dywan wschodni. Wybór arcydzieł literatury egipskiej, asyro-babilońskiej, hebrajskiej, arabskiej, perskiej i indyjskiej* ułożył Antoni Lange, Warszawa-Kraków 1921, [https://pl.wikisource.org/wiki/Hymn_do_Nilu_\(tł._Lange,_1921\)](https://pl.wikisource.org/wiki/Hymn_do_Nilu_(tł._Lange,_1921)), dostęp: 9.12.2025 r.

¹ Rozpotopić się – zalać wodą jakiś teren.

² Uwieczniać – czynić trwałym.

³ Omdlałoby i zgorzało – obumarłoby i uległo zniszczeniu.

Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Wpisz znak **X** w kratkę obok litery **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo w kratkę obok litery **F**, jeśli jest fałszywe.

Egipcjanie uważali Nil za źródło życia i pożywienia.	☐ P	☐ F
Brak wylewów Nilu powodował obfitość jedzenia.	☐ P	☐ F
Egipcjanie doceniali dobroczynne sąsiedztwo rzeki.	☐ P	☐ F

- 3 Przyporządkuj postacie do odpowiednich miejsc na piramidzie społecznej Egiptu. Wpisz litery w odpowiednie kratki na schemacie.

Opiekuję się świątynią. Znam tajemne zaklęcia.

A

Jestem najwyższym urzędnikiem w państwie egipskim.

B

Jestem synem boga Re. Decyduję o wszystkim.

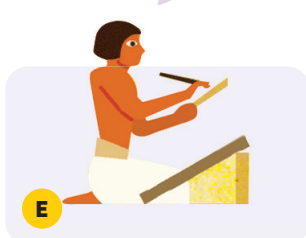
C

W pocie czoła uprawiam rolę.

D

Umiem pisać, w ten sposób służę władcy i państwu.

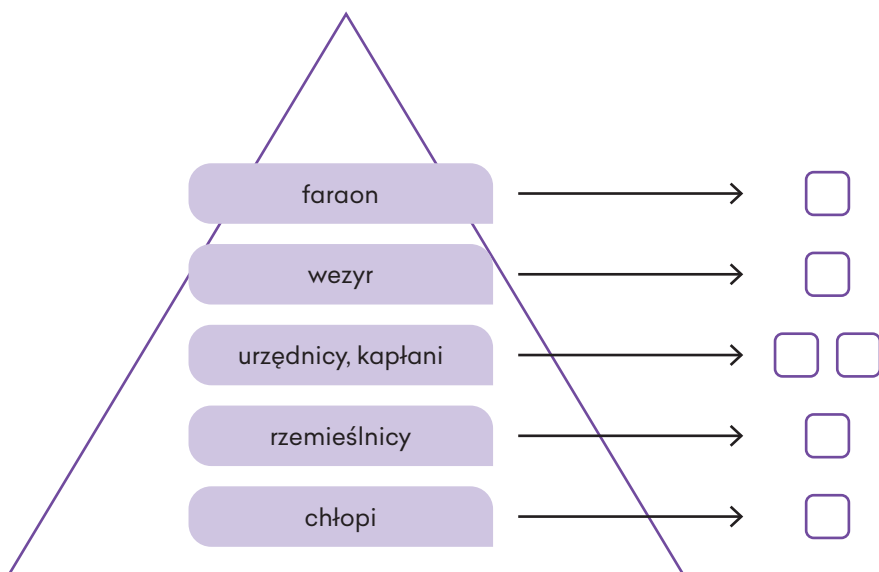

E

Wykonuję różne przedmioty.

F

4 Wyjaśnij, co to znaczy, że starożytni Egipcjanie byli politeistami.

5 Przyjrzyj się zdjęciom, a następnie wykonaj polecenia.

Źródło A

Źródło B

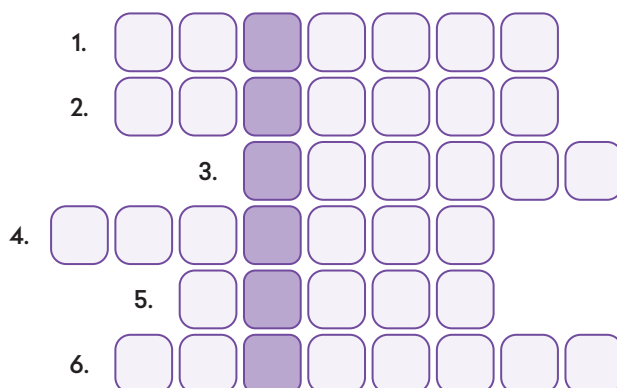
- a) Podpisz zdjęcia.
- b) Wyjaśnij, co te obiekty mówią o wierzeniach starożytnych Egipcjan w życie pozagrobowe.
-
-

6 Jak obszar ukazany na rysunku mógł się zmienić w wyniku powstania tam cywilizacji egipskiej? Dorysuj jak najwięcej elementów, które mogłyby świadczyć o jej powstaniu.

3.3. Pismo – epokowy wynalazek

- 1** Rozwiąż logogryf, a następnie odczytaj hasło. Wpisz je w ramkę, a dowiesz się, co oznacza podany hieroglif.

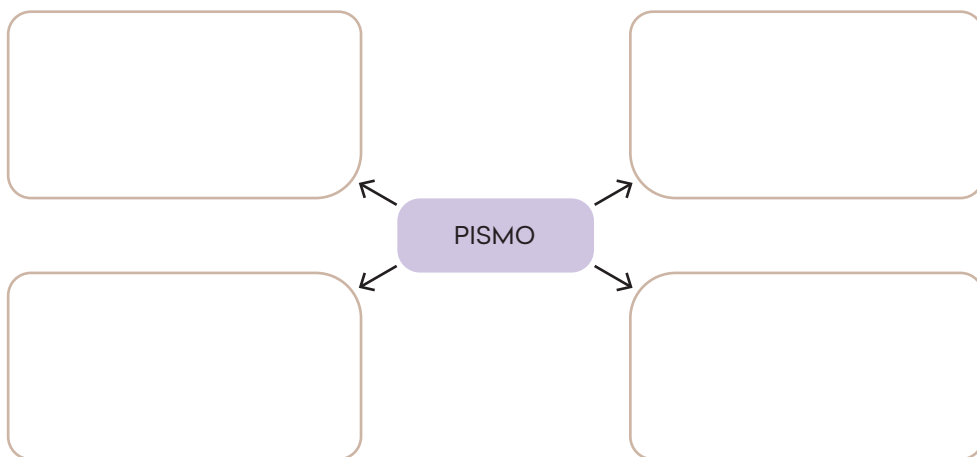

1. Materiał pisarski używany w starożytnym Egipcie.
2. Nazwa pisma używanego przez ludy Mezopotamii.
3. Inaczej pisarz w starożytnym Egipcie.
4. Zbiór liter. Wynaleźli go Fenicjanie.
5. Wymyślili samogłoski.
6. W Egipcie prowadził rejestry podatkowe i zapisy dotyczące zapasów.

-

- 2** Jakie korzyści przyniosło wynalezienie pisma? Zapisz odpowiedzi w ramkach.

3

Czy potrafisz rozpoznać różne systemy pisma i materiały pisarskie? Przyporządkuj właściwe opisy do ilustracji. Wpisz w kratki umieszczone na ilustracjach odpowiednie litery.

- A. Polskie czasopismo z XIX wieku
- B. Gliniana tabliczka z pismem klinowym
- C. Rzymska inskrypcja w języku łacińskim
- D. Ściana grobowca z wykutymi hieroglifami

4

Przedstaw podane informacje za pomocą piktogramów, czyli obrazków. Nie używaj pisma. Następnie odpowiedz na pytania.

Opisz swój nastrój.

Opisz swoje zainteresowania.

Opisz, co będziesz dziś robić po szkole.

Czy realizacja tego zadania była łatwa? Dlaczego?

Co sprawiło ci największą trudność?

Podsumowanie działu 3. Początki cywilizacji

- 1 Przeczytaj tekst źródłowy, a następnie wykonaj polecenia.

Dziennik egipskiego urzędnika Merera z XXVI wieku p.n.e. (fragment)

Dzień 25. Inspektor Merer wraz ze swoją brygadą ładuje kamienne bloki w kamieniołomach w południowej Turze¹. Noc spędza na miejscu.

Dzień 26. Merer wypływa z południowej Tury statkiem załadowanym kamieniem. Statek kieruje się w stronę Wielkiej Piramidy. Załoga nocuje w przystani nad jeziorem w pobliżu Gizy.

Dzień 27. Załoga dociera na plac budowy piramidy i rozładowuje kamienne bloki. Nocuje w pobliżu miejsca budowy.

Dzień 28. Statek wyrusza w drogę powrotną do kamieniołomów.

Cyt. za: P. Tallet, *Les Papyrus de la Mer Rouge: Le Journal de Merer (Papyrus Jarf A et B)*, https://amers.hypotheses.org/wp-content/blogs.dir/2495/files/2017/03/1705_Tallet.pdf, dostęp: 11.04.2026 r.

¹ Tura – miasto leżące na południowy wschód od Gizy, na wschodnim brzegu Nilu.

- a) Zaznacz właściwe dokończenie zdania. Wpisz znak ✗ w odpowiednią kratkę.

W tekście opisano

- ☐ A. budowę statków, którymi przewożono kamień.
☐ B. transport kamiennych bloków na miejsce budowy.
☐ C. uprzątnię placu budowy po wybudowaniu piramidy.

- b) Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Wpisz znak ✗ w kratkę obok litery P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo w kratkę obok litery F, jeśli jest fałszywe.

Źródło dostarcza informacji o organizacji prac przy budowie grobowca faraona.	☐ P	☐ F
Inspektor Merer dowodził brygadą robotników zajmujących się obróbką kamienia.	☐ P	☐ F
Prace przy budowie egipskich piramid wymagały współpracy wielu ludzi.	☐ P	☐ F
Podróż z kamieniołomów w Turze na plac budowy trwała co najmniej cztery dni.	☐ P	☐ F

Sprawdź odpowiedzi na s. 55. Za każde poprawne zaznaczenie przyznaj sobie 1 punkt.

Liczba zdobytych punktów: / 5 punktów

2 Zaznacz właściwe dokończenia zdań. Wpisz znak ✗ w odpowiednie kratki.

1. Skutkiem rewolucji neolitycznej było

- ☐ A. pojawienie się człowieka na Ziemi.
- ☐ B. przejście ludzi z koczowniczego trybu życia na osiadły.
- ☐ C. opanowanie przez ludzi umiejętności rozpalania ognia.

2. Żelazne groty strzał produkowali rzemieślnicy nazywani

- ☐ A. kowalami.
- ☐ B. tkaczami.
- ☐ C. garncarzami.

3. Egipski skryba należał do warstwy

- ☐ A. chłopów.
- ☐ B. kapłanów.
- ☐ C. urzędników.

4. Tytuł władcy Egiptu to

- ☐ A. wezyr.
- ☐ B. faraon.
- ☐ C. skryba.

5. Pismo egipskie to inaczej

- ☐ A. pismo klinowe.
- ☐ B. alfabet.
- ☐ C. hieroglify.

6. Dziś wiemy znacznie więcej o życiu Egipcjan niż o życiu pierwszych społeczeństw rolniczych, ponieważ Egipcjanie

- ☐ A. mieszkali nad Nilem.
- ☐ B. uprawiali zboże.
- ☐ C. znali pismo.

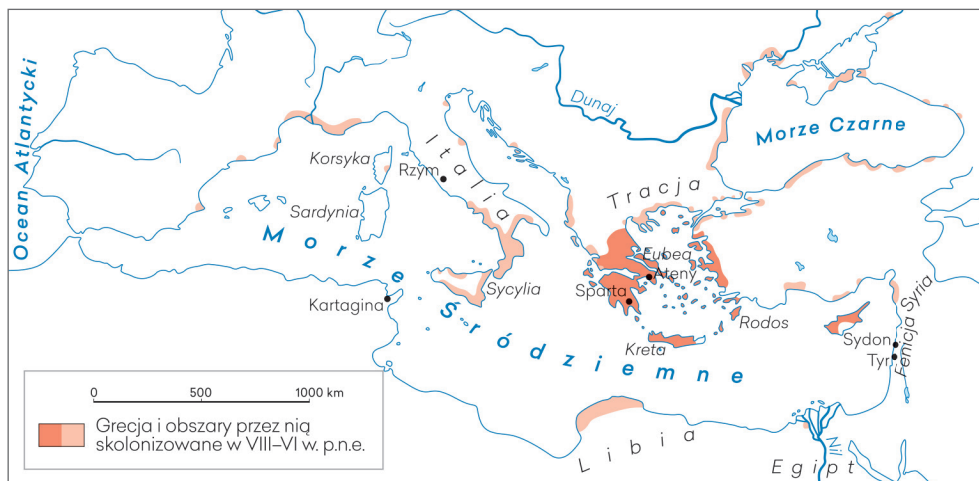
Sprawdź odpowiedzi na s. 55. Za każde poprawne zaznaczenie przyznaj sobie 1 punkt.

Liczba zdobytych punktów: / 6 punktów

Dodaj liczbę punktów zdobytych podczas rozwiązywania zadań 1 i 2. Następnie postępuj zgodnie z instrukcją znajdującą się na s. 54.

4.1. Ateny ojczyzną demokracji

- 1** Zapoznaj się z mapą. Następnie oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Wpisz znak **X** w kratkę obok litery **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo w kratkę obok litery **F**, jeśli jest fałszywe.

Grecy założyli liczne osady na wybrzeżach Morza Śródziemnego i Morza Czarnego.	☐ P	☐ F
Jednym z miast założonych przez Greków był Rzym.	☐ P	☐ F
Greckie osadnictwo rozwinęło się w południowej Italii.	☐ P	☐ F

- 2** Greckie polis miały zarówno cechy miast, jak i państw. Połącz podane cechy z właściwymi wyrazami.

własny rząd

własna armia

POLIS

miasto-państwo

niewielki obszar

mała liczba ludności

odrębne prawa

- 3 Przyjrzyj się fotografii, a następnie wykonaj polecenia.

- a) Zapisz nazwę budowli ukazanej na zdjęciu.
-
- b) Obiekt został wzniesiony w latach 447–432 p.n.e. Oblicz, ile lat trwała jego budowa.
-

- c) Zaznacz właściwe dokończenie zdania. Wpisz znak ✕ w odpowiednią kratkę.

Przedstawiona na zdjęciu budowla pełniła w starożytności funkcję

☐

A. pałacu.

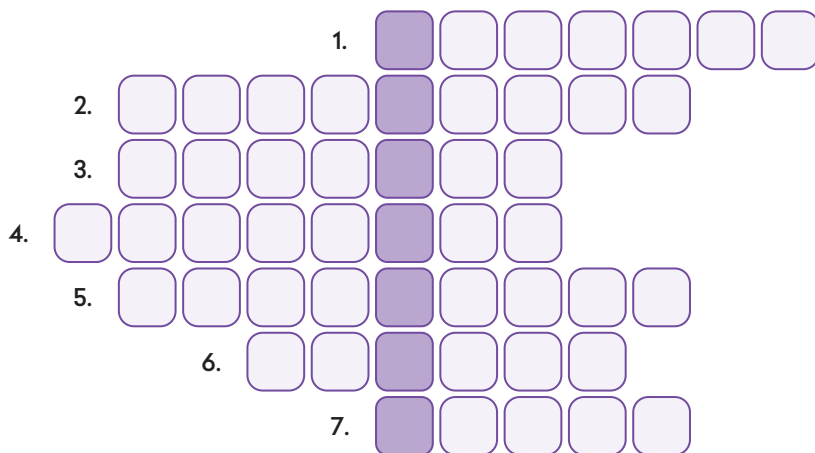
☐

B. grobowca.

☐

C. świątyni.

- 4 Rozwiąż logogryf, a dowiesz się, jak się nazywał żołnierz wojsk pieszych w starożytnej Grecji. Zapisz hasło.

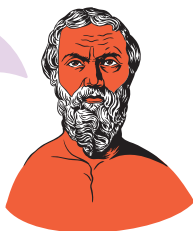

1. Ojczyzna Hellenów.
2. Należał do swojego pana i jemu podlegał.
3. Wzgórze świątynne w greckich polis.
4. Polityk, jeden z twórców demokracji ateńskiej.
5. Rozstrzygali spory między mieszkańcami Aten.
6. Kraina, w której leżą Ateny.
7. Centralny plac w greckich polis, miejsce zgromadzeń i handlu.

Hasło:

- 5 Przeczytaj wypowiedzi mieszkańców starożytnych Aten. Która z tych osób mogłaby wziąć udział w obradach ateńskiego zgromadzenia ludowego? Wpisz znak ✕ w odpowiednią kratkę.

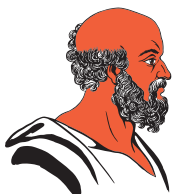
Pochodzę z Delf. Mieszkam w Atenach od roku. Jestem kupcem.

☐

Urodziłam się w Atenach. Moi rodzice to Ateńczycy. Umiem czytać.

☐

Urodziłem się w rodzinie ateńskiej. Prowadzę warsztat kowalski.

☐

Pracuję u bogatej rodziny ateńskiej. Mówią, że jestem ich własnością.

☐

- 6 Uzupełnij tekst wyrazami z ramki. Zapisz je w poprawnej formie gramatycznej. Jeden z wyrazów podanych w ramce nie pasuje.

demokracja	głosowanie	kobiety	losowanie	lud
mężczyźni	niewolnicy	obywatele	urzędnicy	zgromadzenie

W starożytnych Atenach ukształtował się system rządów zwany, co oznacza po grecku *rządy*

W tym ustroju władzę sprawowali, czyli wszyscy uprawnieni do tego mieszkańcy. Tworzyli oni ludowe. Decyzje podejmowali poprzez Bieżącymi sprawami polis zajmowali się Wyłaniano ich zwykle w drodze Większość mieszkańców nie miała wpływu na rządy – byli to mieszkający w Atenach cudzoziemcy, i dzieci oraz, pozostający pod władzą swoich panów.

Wyobraź sobie, że ty i twój kolega lub twoja koleżanka z ławki jesteście obywatelami Aten. Dyskutujesz z nim lub nią o wniosku, który został poddany pod obrady podczas zgromadzenia ludowego. Zapisz w ramce przykładowy wniosek, a pod nią przebieg dyskusji.

WNIOSEK

(Przykładowy wniosek: Należy wypłacać pieniądze najbiedniejszym Ateńczykom za udział w obradach zgromadzenia ludowego).

a) Podaj argumenty uzasadniające poparcie wniosku.

b) Przekaż zeszyt ćwiczeń osobie siedzącej obok. Jej zadaniem będzie przedstawienie zdania przeciwnego i uzasadnienie go.

c) Czy twój rozmówca cię przekonał? Napisz, jak zagłosujesz w sprawie wniosku. A może zgłosisz inną propozycję?

4.2. Wierzenia starożytnych Greków

- 1 Przyjrzyj się obrazkom. Co na ich podstawie możemy powiedzieć na temat wierzeń starożytnych Greków? Wpisz znak ✕ w odpowiednie kratki.

- ☐ A. Hellenowie wyznawali wiarę w wielu bogów.
- ☐ B. Uważali, że bogowie nie mają wpływu na ludzkie losy.
- ☐ C. Składali ofiary bóstwom, by zyskać ich przychylność.
- ☐ D. Twierdzili, że bogowie zawsze pragną ludzkiego szczęścia.

- 2 Uzupełnij tabelę, tak aby zawierała prawdziwe informacje.

Imię bóstwa greckiego	Opis	Atrybut
	opiekunka kobiet i małżeństwa	owoc granatu
Apollo		lira
	władca nieba i ziemi	
		trójząb
Afrodyta		

- 3 Dokończ podane zdania.

Mit to opowieść o

Mitologia to

- 4 Zastanów się i napisz, co wprowadzenie pokoju świętego w czasie igrzysk olimpijskich mówi o roli religii w życiu starożytnych Greków.

- 5 Pokoloruj na taśmie chronologicznej wiek, w którym odbyły się pierwsze znane igrzyska olimpijskie.

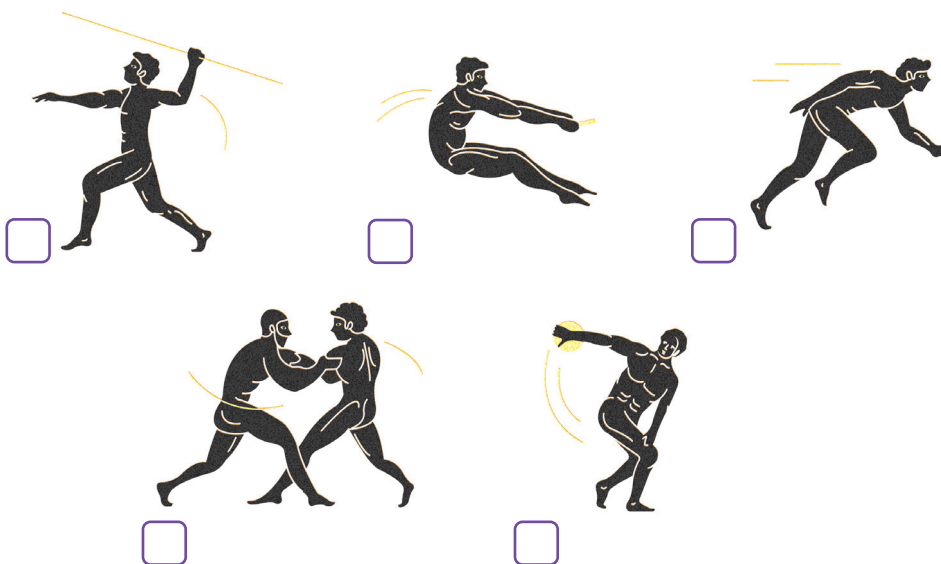

- 6 Przeczytaj utwór greckiego poety Lukillosa. Następnie uszereguj konkurencje pięcioboju olimpijskiego według kolejności ich występowania w wierszu. Wpisz w kratki cyfry od 1 do 5.

Ani nikt szybciej ode mnie... nie padł na ziemię w zapasach,
 Ani nikt wolniej niż ja... biegu na stadion nie przebiegł,
 Do dyskum¹ nawet nie doszedł, a nóg mych unieść wysoko
 W skoku nie mogłem już w żadnym po prostu wypadku.
 Garbus lepiej by rzucił oszczepem: a więc w pięcioboju
 Pierwszym nazwano mnie, bo pięć razy pobito.

Źródło: Lukillos, *Epigramat*, w: G. Chomicki, S. Sprawski, *Starożytność. Teksty źródłowe, komentarze i zagadnienia do historii w szkole średniej*, Kraków 1999

¹ Do dyskum – do dysku.

4.3. Kultura i osiągnięcia Greków

1 Ułóż zdanie z rozsypanki wyrazowej. Zapisz je w wyznaczonym miejscu.

przyrodą.

starali się

Pierwsi

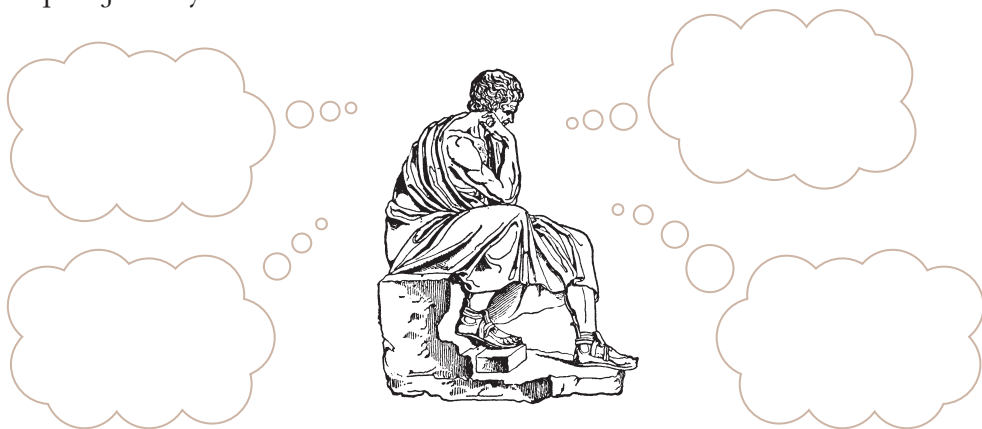
filozofowie

prawa

poznać

rządzące

2 Zaproponuj pytania, które zadawali sobie starożytni filozofowie. Zapisz je w dymkach.

3 Przeczytaj wypowiedzi greckich filozofów. Na tej podstawie zgadnij, kto mógł wypowiedzieć poszczególne słowa. Zapisz imiona filozofów pod właściwymi rysunkami.

Jakby to najprościej powiedzieć. Państwem powinni rządzić filozofowie.

Interesuję się nauką. Założyłem Liceum i w tym przypadku nie chodzi o szkołę średnią.

Uważam, że istnieje najwyższa prawda. A poza tym wiem, że nic nie wiem.

- 4 Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Wpisz znak ✕ w kratkę obok litery P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo w kratkę obok litery F, jeśli jest fałszywe.

Powstanie teatru greckiego miało związek ze świętami ku czci boga wina.	☐ P	☐ F
W teatrze greckim chór występował na scenie.	☐ P	☐ F
Sztuki greckie przedstawiały wyłącznie przygody bogów.	☐ P	☐ F

- 5 Które informacje dotyczą teatru starożytnego, a które – teatru współczesnego? Połącz je z właściwymi polami.

Starożytny
teatr grecki

- przedstawienia odbywają się zwykle w salach •
- aktorzy muszą zakładać maski •
- zakaz występowania dla kobiet •
- na scenie występuje nie więcej niż trzech aktorów •
- dowolna liczba aktorów i aktorek •
- wystawianie sztuk na powietrzu •

Teatr
współczesny

- 6 Jakie były osiągnięcia starożytnych Greków? Wpisz znak ✕ w odpowiednie kratki.

☐ A. hieroglify	☐ E. piramidy
☐ B. teatr	☐ F. igrzyska olimpijskie
☐ C. alfabet	☐ G. pismo klinowe
☐ D. filozofia	☐ H. malarstwo czarnofigurowe

- 7 Oceń znaczenie osiągnięć starożytnych Greków dla współczesnego świata. Podaj dwa przykłady. Wyjaśnij ich wpływ na nasze życie.

Podsumowanie działu 4. W starożytnej Grecji

- 1 Przeczytaj tekst źródłowy, a następnie wykonaj polecenia.

Pisarz i historyk Ksenofont¹ o Sokratesie²

Sokrates [...] bardzo wiele z nimi [ludźmi] rozmawiał, a kto chciał, mógł się przysłuchiwać jego wywodom [...] Nie rozprawiał o naturze wszechrzeczy tak, jak czyni większość filozofów, ani nie dociekał, jak powstał tak zwany [...] „kosmos”, ani pod działaniem jakich koniecznych przyczyn zachodzą wszelkie zjawiska na niebie [...]. [Uważał bowiem], że zbadanie takich tajemnic nie leży w mocy człowieka [...]. [...] Sam natomiast zawsze, kiedy rozważał sprawy ludzkie, starał się zbadać, czym w swej istocie jest pobożność, a czym bezbożność, czym piękno, a czym brzydota, czym sprawiedliwość, a czym niesprawiedliwość [...]; i podobnie rozprawiał o istocie innych rzeczy. [...]

Źródło: Ksenofont, *Wspomnienia o Sokratesie*, w: tegoż, *Pisma sokratyczne*, przeł. L. Jachimowicz, Warszawa 1967

- ¹ Ksenofont (żył ok. 430–355 p.n.e.) – grecki pisarz i historyk, uczeń Sokratesa.
² Sokrates (żył ok. 470–399 p.n.e.) – grecki filozof. Działal w Atenach.

- a) Zaznacz właściwe dokończenia zdań. Wpisz znak ✗ w odpowiednie kratki.

Według autora tekstu Sokrates zajmował się przede wszystkim

- ☐ A. badaniem przyrody i zjawisk na niebie.
☐ B. rozważaniem spraw dotyczących człowieka.

Tekst przedstawia Sokratesa jako filozofa, który

- ☐ A. prowadził rozmowy z ludźmi i zachęcał ich do myślenia.
☐ B. unikał kontaktów z mieszkańcami Aten.

- b) Które tematy interesowały Sokratesa? Wpisz znak ✗ w odpowiednie kratki. Trzy odpowiedzi są poprawne.

☐ A. Jak powstał świat?	☐ D. Dlaczego świeci słońce?
☐ B. Jak człowiek powinien postępować?	☐ E. Jakie prawa rządzi przyrodą?
☐ C. Co to jest prawda?	☐ F. Czym jest piękno?

Sprawdź odpowiedzi na s. 55. Za każde poprawne zaznaczenie przyznaj sobie 1 punkt.

Liczba zdobytych punktów: / 5 punktów

2 Zaznacz właściwe dokończenia zdań. Wpisz znak ✗ w odpowiednie kratki.

1. W Atenach o sprawach polis decydowali wyłącznie

- ☐ A. obywatele ateńscy.
- ☐ B. wszyscy mieszkańcy Aten.
- ☐ C. greccy filozofowie.

2. Termin *demokracja* oznacza

- ☐ A. umiślowanie mądrości.
- ☐ B. igrzyska olimpijskie.
- ☐ C. rządy ludu.

3. Starożytny grecki rolnik, proszący o wysokie plony zboża, najpewniej modlił się do

- ☐ A. bogini Demeter.
- ☐ B. boga Posejdona.
- ☐ C. bogini Afrodyty.

4. Pisanie sztuk teatralnych było zajęciem

- ☐ A. Sofoklesa.
- ☐ B. Peryklesa.
- ☐ C. Fidiasza.

5. Partenon był w starożytności miejscem

- ☐ A. rozgrywania zawodów sportowych.
- ☐ B. oddawania czci religijnej bogini Atenie.
- ☐ C. organizowania obrad zgromadzenia ludowego.

6. Starożytnych Greków uważa się za twórców cywilizacji, ponieważ

- ☐ A. umieli uprawiać zboże i oliwki.
- ☐ B. stworzyli bogatą kulturę i sztukę.
- ☐ C. porozumiewali się za pomocą mowy.

Sprawdź odpowiedzi na s. 55. Za każde poprawne zaznaczenie przyznaj sobie 1 punkt.

Liczba zdobytych punktów: / 6 punktów

Dodaj liczbę punktów zdobytych podczas rozwiązywania zadań 1 i 2. Następnie postępuj zgodnie z instrukcją znajdującą się na s. 54.

5.1. Rzymianie i ich państwo

- 1 Pokoloruj na taśmie chronologicznej wiek, w którym zgodnie z legendą założono Rzym.

wiek

p.n.e. | n.e.

IX	VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I	I	II
----	------	-----	----	---	----	-----	----	---	---	----

- 2 Przeczytaj opisy rzymskich instytucji i urzędów autorstwa greckiego historyka Polibiusza. Zapisz obok nich odpowiednie nazwy.

Opis	Nazwa instytucji / urzędu
<i>[...] Decydują o wszystkich sprawach publicznych [...]. Prócz tego oni przedkładają do obrad pilne sprawy, w ich też rękę spoczywa całe wykonanie uchwał.</i>	
<i>Ma on przede wszystkim władzę nad skarbem publicznym; mianowicie zarządza wszystkimi dochodami i tak samo wydatkami [...].</i>	
<i>Lud rozdaje urzędy między godnych ludzi, co jest w wolnym państwie najpiękniejszą nagrodą za cnotę. Ma on także prawo zatwierdzania ustaw [...].</i>	

Źródło: Polibiusz, *Dzieje*, w: G. Chomicki, S. Sprawski, dz. cyt.

- 3 Przyjrzyj się schematowi przedstawiającemu ustrój republiki rzymskiej (podręcznik, s. 123). Następnie odpowiedz na pytania.

a) Jak myślisz, dlaczego władza w republice rzymskiej była podzielona między kilka instytucji i urzędów?

b) Jakie korzyści, a jakie zagrożenia z tego wynikały?

- 4 Podaj jedno podobieństwo i jedną różnicę między republiką rzymską a demokracją ateńską.

Podobieństwo:

Różnica:

- 5 Przyporządkuj zdjęcia i opisy do właściwych grup społecznych starożytnego Rzymu. Wpisz w kratki umieszczone na schemacie odpowiednie litery i cyfry.

1.

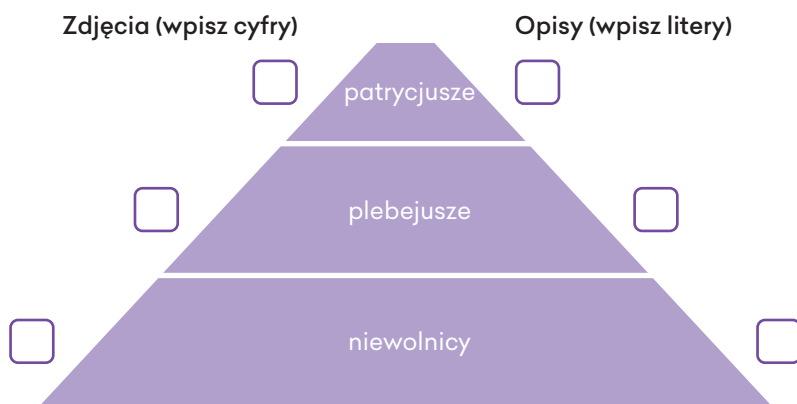

2.

3.

- A. Przedstawiciele tej grupy nie mieli żadnych praw. Często pracowali na roli, w domach jako służba, lub w kopalniach.
- B. Rzymianie należący do tej warstwy społecznej cieszyli się wolnością. Zajmowali się głównie rzemiosłem i handlem.
- C. Najbogatsza grupa społeczna w Rzymie, posiadacze wielkich majątków ziemskich. Sprawowali najważniejsze urzędy państwowe.

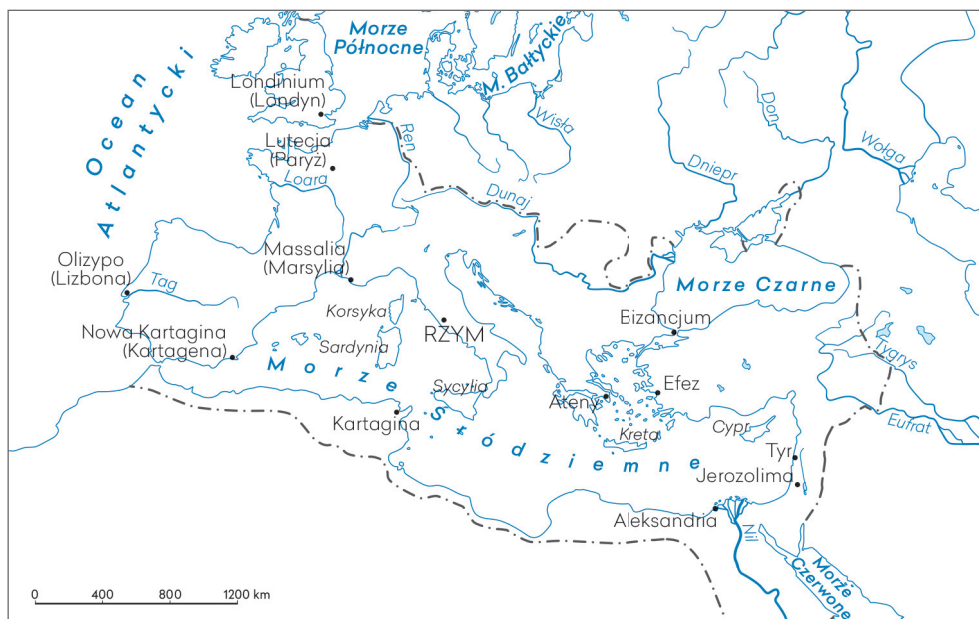
5.2. Rozkwit i upadek Rzymu

1 Uporządkuj podane wydarzenia, tak aby przedstawiały następstwo zdarzeń. Wpisz litery we właściwe kratki, zgodnie ze wzorem.

- A.** Zwycięstwo Juliusza Cezara nad zwolennikami republiki.
B. Wystąpienie Cezara przeciwko senatowi.
C. Wybuch wojny o władzę nad Rzymem.
D. Podbój Galii przez Cezara i wzrost jego pozycji.
E. Przejęcie władzy przez Cezara i upadek republiki.

2 Zapoznaj się z mapą konturową, a następnie wykonaj polecenia.

- Podkreśl nazwę miasta będącego stolicą państwa rzymskiego.
- Zaznacz granice państwa rzymskiego w II wieku n.e.
- W miejscu, w którym obecnie leży Francja, zapisz nazwę ówczesnej rzymskiej prowincji znajdującej się na tym terenie. Ustal, od czego pochodziła ta nazwa. Zapisz odpowiedź poniżej.

3 Które z podanych informacji odnoszą się do Juliusza Cezara? Wpisz znak ✕ w odpowiednie kratki.

- ☐ A. Sprawował dożywotnio urząd dyktatora.
- ☐ B. Był pierwszym cesarzem Rzymu.
- ☐ C. Podbił bogatą prowincję Galie.
- ☐ D. Po objęciu władzy zlikwidował senat.

4 Uzupełnij zdania, tak aby tekst zawierał prawdziwe informacje.

Po śmierci Juliusza Cezara w wieku p.n.e. władzę w Rzymie wywalczył przybrany syn zwycięskiego wodza

Od czasu zdobycia przez niego władzy państwo rzymskie było nazywane Instytucje republikańskie przetrwały wprowadzone po upadku republiki, ale najważniejsze decyzje państwowe podejmował władca noszący tytuł

5 Czy jeden człowiek może mieć wpływ na dzieje państwa? W swojej wypowiedzi odwołaj się do dokonań Juliusza Cezara.

.....

.....

.....

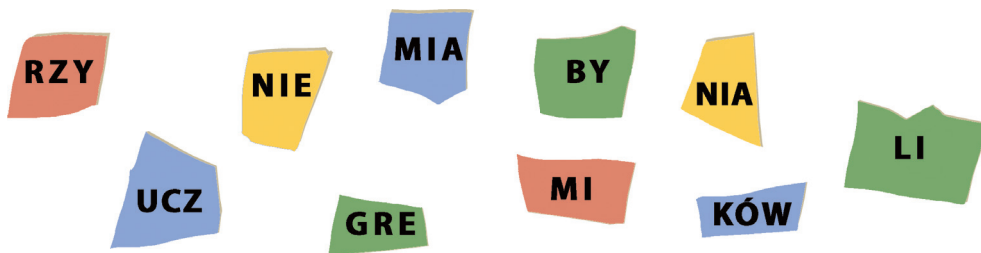
.....

6 Wyobraź sobie, że jesteś historykiem. Chcesz opisać, jak wielkie i potężne było cesarstwo rzymskie w II wieku. Jakie trzy informacje zamieścisz w swoim opisie? Zapisz je w wyznaczonych miejscach.

1.
2.
3.

5.3. Kultura starożytnych Rzymian

- 1 Na fragmentach rzymskiej mozaiki zapisano sylaby. Z podanych sylab ułóż zdanie i je zapisz. Następnie zaznacz jeden argument potwierdzający jego prawdziwość. Wpisz znak ✕ w odpowiednią kratkę.

ponieważ

- ☐ A. wprowadzili u siebie demokrację na wzór Aten.
☐ B. nauczyli się od Greków budować drogi.
☐ C. inspirowali się sztuką i kulturą Hellenów.

- 2 Podpisz obiekty przedstawione na fotografiach. Napisz, jakie korzyści czerpali z tych obiektów mieszkańcy cesarstwa rzymskiego.

3 Uzupełnij definicje podanych terminów.

Romanizacja – proces, który polegał na

Łuk triumfalny – budowla w kształcie,
wzniesiona by

Oceń, jakie znaczenie miało spisanie prawa dla życia obywateli i funkcjonowania państwa rzymskiego.

.....

.....

.....

5 Przeczytaj fragment listu napisanego przez rzymskiego filozofa Senekę¹. Następnie wykonaj polecenia.

Wyobraź sobie więc te najprzeróżniejsze głosy, których już uszy ścierpieć nie mogą. Siłacze ćwiczą się i wyrzucają w górę ręce obciążone ciężarami; kiedy starają się z wysiłkiem unieść je, słyszę jęki [...]. A jak zjawi się sędzia sportowy i zaczną liczyć piłki – to już koniec!

Dodaj do tego przyłapanego złodziejaszka, a także takiego amatora, co to rozkoszuje się własnym głosem, bo przecież w łaźni rozlega się on donośnie! Dodaj jeszcze nawoływania sprzedających ciastka i kiełbasy, z których każdy na swój sposób, ale zawsze głośny, reklamuje towar.

Źródło: Seneka, *Listy moralne do Lucyliusza*, w: L. Winniczuk, *Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 1983

¹ Lucjusz Anneusz Seneka (Młodszy) – urodził się w 4 roku p.n.e., a zmarł w 65 roku. Był pisarzem, poetą, rzymskim filozofem.

Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Wpisz znak **×** w kratkę obok litery **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo w kratkę obok litery **F**, jeśli jest fałszywe.

Seneka skarżył się w liście na uciążliwe sąsiedztwo term.	☐ P	☐ F
W miejscu, które opisał autor, mogli ćwiczyć wyłącznie sportowcy.	☐ P	☐ F
W budynku, z którego dochodziły dźwięki opisane przez Senekę, znajdowały się siłownia i sala do gry w piłkę.	☐ P	☐ F

5.4. Początki chrześcijaństwa

- 1** Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Wpisz znak ✕ w kratkę obok litery P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo w kratkę obok litery F, jeśli jest fałszywe.

Wyznawany przez Żydów judaizm jest religią politeistyczną.	☐ P	☐ F
W judaizmie i chrześcijaństwie Dekalog to zbiór podstawowych zasad moralnych i religijnych.	☐ P	☐ F
Żydzi uwierzyli w to, że Jezus Chrystus jest Synem Bożym.	☐ P	☐ F

Zmień zdania fałszywe, tak aby zawierały prawdziwe informacje.
Zapisz poprawione zdania w wyznaczonym miejscu.

- 2** Wyjaśnij, na czym polegała nauka głoszona przez Jezusa Chrystusa. Następnie poprzyj swoją odpowiedź konkretnym przykładem.

- 3** Zaznacz prawdziwe informacje o Świętym Pawle z Tarsu. Wpisz znak ✕ w odpowiednie kratki.

- ☐ A. Odbył wiele podróży misyjnych po cesarstwie.
- ☐ B. Otworzył chrześcijaństwo na inne ludy.
- ☐ C. Całe życie prześladował chrześcijan.
- ☐ D. Głosił nauki Jezusa Chrystusa.
- ☐ E. Ogłosił chrześcijaństwo religią panującą w Rzymie.

- 4 Uporządkuj wydarzenia z życia Jezusa. Wpisz w kratki umieszczone na ilustracjach cyfry od 1 do 4.

Źródło: Ilustracje pochodzą z nastawy ołtarzowej *Maestà* [czyt. maestà] z Katedry pw. Matki Bożej Wniebowziętej w Sienie. Nastawa została wykonana w latach 1308–1311 przez włoskiego malarza Duccia di Buoninsegna [czyt. duczcia di błoninsegna].

- 5 Wyjaśnij, dlaczego tak wielu mieszkańców cesarstwa rzymskiego, mimo prześladowań, nawróciło się na chrześcijaństwo.

Podsumowanie działu 5. Starożytny Rzym

- 1 Przeczytaj tekst źródłowy, a następnie wykonaj polecenia.

Fragment listu Pliniusza Młodsze¹ do cesarza Trajana²

Dotychczas w stosunku do tych, których przyprowadzono do mnie oskarżonych o to, jakoby byli chrześcijanami, stosowałem taki sposób postępowania: pytałem ich samych, czy są chrześcijanami; kiedy przyznali się, pytałem ich po raz drugi i po raz trzeci grożąc karą śmierci. Trwających uparcie przy swoim kazałem odprowadzać [na śmierć]. Nie miałem bowiem wątpliwości, cokolwiek by wyznali, że z pewnością należy ukarać upór i nie dającą się zmienić krnąbrność. [...] [Natomiast] uważałem, że należy uwolnić tych, którzy [...] przed twoim posągiem [...] składali ofiary z kadzidła i wina, i, co więcej, złożyli Chrystusowi, do czego podobno nic nie jest w stanie zmusić prawdziwych chrześcijan.

Źródło: *Pierwsi świadkowie. Wybór najstarszych pism chrześcijańskich*, przekł. A. Świderkówna, oprac. ks. M. Starowieyski, Kraków 1998

¹ Pliniusz Młodszy (żył ok. 61–113) – był namiestnikiem prowincji: Bitynii i Pontu.

² Trajan – cesarz rzymski w latach 98–117.

- a) Zaznacz właściwe dokończenie zdania. Wpisz znak ✗ w odpowiednią kratkę.

Powyżej zacytowano fragment listu

☐

A. namiestnika prowincji do władcy Rzymu.

☐

B. cesarza do rzymskiego urzędnika.

- b) Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe.

Wpisz znak ✗ w kratkę obok litery P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo w kratkę obok litery F, jeśli jest fałszywe.

Osoby, które przyznawały się do bycia chrześcijanami i nie chciały wyrzec się swej wiary, były skazywane na śmierć.	☐ P	☐ F
Złożenie ofiar bogom rzymskim przez ludzi oskarżonych o bycie chrześcijanami mogło doprowadzić do ich uwolnienia.	☐ P	☐ F
Według autora tekstu prawdziwych chrześcijan łatwo było zmusić do wyrzeczenia się swojej wiary.	☐ P	☐ F
Z listu wynika, że jego autor sam był chrześcijaninem.	☐ P	☐ F

Sprawdź odpowiedzi na s. 55. Za każde poprawne zaznaczenie przyznaj sobie 1 punkt.

Liczba zdobytych punktów: / 5 punktów

2 Zaznacz właściwe dokończenia zdań. Wpisz znak ✗ w odpowiednie kratki.

1. Najwyższa władza w republice rzymskiej należała do

- ☐ A. królów.
- ☐ B. konsulów.
- ☐ C. cesarzy.

2. Niezbyt bogaty Rzymianin, człowiek wolny, należał do grupy

- ☐ A. patrycjuszy.
- ☐ B. plebejuszy.
- ☐ C. niewolników.

3. Aby zobaczyć walki gladiatorów, trzeba było wybrać się do

- ☐ A. term.
- ☐ B. teatru.
- ☐ C. amfiteatru.

4. Od narodzin Jezusa do przyznania chrześcijanom swobody wyznawania religii w cesarstwie rzymskim minęło

- ☐ A. około trzysta lat.
- ☐ B. prawie czterysta lat.
- ☐ C. ponad pięćset lat.

5. Okresy w dziejach Rzymu uporządkowane chronologicznie to

- ☐ A. cesarstwo, republika, królestwo.
- ☐ B. republika, cesarstwo, królestwo.
- ☐ C. królestwo, republika, cesarstwo.

6. O wysokich umiejętnościach rzymskich budowniczych świadczą

- ☐ A. wierne kopie greckich rzeźb.
- ☐ B. amfiteatry, łuki triumfalne, mosty i drogi.
- ☐ C. wymyślone maszyny oblężnicze, np. katapulty.

Sprawdź odpowiedzi na s. 55. Za każde poprawne zaznaczenie przyznaj sobie 1 punkt.

Liczba zdobytych punktów: / 6 punktów

Dodaj liczbę punktów zdobytych podczas rozwiązywania zadań 1 i 2. Następnie postępuj zgodnie z instrukcją znajdującą się na s. 54.

Umiem na medal

Sprawdź, jaki medal należy ci się za uzyskaną liczbę punktów. Wytnij medal w odpowiednim kolorze i wklej go w pole dotyczące danego działu.

Punktacja

Medal złoty
11 punktów

Medal srebrny
8–10 punktów

Medal brązowy
5–7 punktów

Zdobyte medale

Dział 1

Dział 2

Dział 3

Dział 4

Dział 5

Medal złoty

Medal srebrny

Medal brązowy

Odpowiedzi do zadań

Podsumowanie działu 1. *Historia, źródła i czas*, s. 12 i 13

1 a) Nie; b) A; c) bransoleta – *Skarby archeologii*, żelazko – *Jak żyli ludzie w XIX wieku?*, telefon – *Historia XX wieku*

2 1. C; 2. B; 3. C; 4. B; 5. C; 6. B

Podsumowanie działu 2. *Moje miejsce na ziemi*, s. 22 i 23

1 E; B i D; C; A

2 1. A; 2. A; 3. C; 4. C; 5. A; 6. C

Podsumowanie działu 3. *Początki cywilizacji*, s. 32 i 33

1 a) B; b) P, F, P, F

2 1. B; 2. A; 3. C; 4. B; 5. C; 6. C

Podsumowanie działu 4. *W starożytnej Grecji*, s. 42 i 43

1 a) B, A; b) B, C, F

2 1. A; 2. C; 3. A; 4. A; 5. B; 6. B

Podsumowanie działu 5. *Starożytny Rzym*, s. 52 i 53

1 a) A; b) P, P, F, F

2 1. B; 2. B; 3. C; 4. A; 5. C; 6. B

Grupa MAC S.A.
ul. Witosza 76
25-561 Kielce

www.mac.pl

ISBN 978-83-8227-953-5

9 788382 279535 >

indeks 884549